

Як виявилось, релігійні цінності ще менше поважаються серед молодих поляків, оскільки для понад 23% вони були неістотні. Отже, в нашому дослідженні виявляється певна релігійна криза, яку переживає сьогодні багато польської молоді, але яка є одночасно характерною для періоду юнацтва.

Втішній натомість той факт, що значно більше осіб, понад 82%, дуже високо оцінює моральні вартості, це наповнює оптимізмом на майбутнє.

В свою чергу, у порівнянні з українською молоддю, яка на 100% вважає теоретичні цінності дуже важливими, молоді люди з Польщі лише на 89,1% керуються ними в своєму житті.

Сьогодні, в добу суспільних та традиційних змін, ліберального підходу до цінностей і етичних норм, міграції населення, проблема морального виховання набирає особливого значення.

Говорячи про моральне виховання дітей і молоді, незалежно від місця їх проживання, маємо на думці завжди те саме, тобто турботу про їх моральний розвиток як в пізнавальній сфері, а саме усвідомлення того, що добре чи погане, так і в емоційній сфері, тобто розвиток моральної чутливості, та в біхевіоральній сфері, що пов'язана з конкретною моральною поведінкою.

Одними з проявів морального розвитку є моральні переконання, тобто погляди і оцінки, що є результатом морального розумування. Вони тотожні з думками чи переконаннями індивіда про те, що він вважає морально благородним або підлим, достойним або негідним поваги. Такі погляди і моральні оцінки складають підставу визначення рівня морального розумування.

Наміром наших досліджень було пізнання і порівняння вибраних корелятив морального розумування польської і української молоді. З нашого порівняльного дослідження слідує, що досліджувана українська молодь презентує вищий рівень морального розумування, ніж досліджувані поляки. Отримані результати показали, що польська молодь не дооцінює ролі сім'ї, її авторитету та родинних зв'язків, а саме завдяки цим чинникам поляки зберегли свою національну ідентичність під час іноземного поневолення. На такий стан речей безсумнівно впливає всеохоплюючий хаос у світі цінностей, а також міграція мільйонів поляків, що веде до втрати родинних зв'язків і можливості виховного впливу, емоційних розладів у дітей та молоді.

Список використаної літератури

1. Durkheim E., Moral Education. – New York: The Free Press, 1961.

2. Gruca-Miasik U., Rola rodziny w rozwoju i wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży / U. Gruca- Miasik, Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania. – Rzeszyw, 2007. – S. 36-40.
3. Steinberg L., Mounts N., Lamborn S., Dornbusch S., Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches // Journal of Research on Adolescence. – 1991. – № 1. – S. 19-36.
4. Turiel E., Smetana J., Killen M., Social contexts in social cognitive development. – Hillsdale, Erlbaum, 1991.
5. Walker L., Taylor J., Family interactions and the development of moral reasoning // Child Development. – 1999. – № 62. – S. 264-283.

The aim of the article is the acquaintance with the results of the own research of selected correlates of Polish and Ukrainian youth's way of thinking and moral consciousness on the materials of experiments conducted by the author with senior pupils of Polish-Ukrainian secondary schools.

Key words: morality, moral education, religious attitude of young people, social values, prestige values, theoretical values, artistic values, economic values.

Отримано: 15.03.2010

УДК 37.018.1:17

Уршуля Груца-Мьонсік

Родина – основа для виховання моральної свідомості молоді

На основі власних досліджень автор статті підтверджує тезу про залежність рівня моральної свідомості дитини від родинної ситуації, стилю виховання, освіти батьків. Звертається увага на відсутність зв'язку між економічним статусом родини і моральністю її членів.

Ключові слова: моральність, моральна свідомість, конфлікт, стиль виховання, родинні зв'язки, економічний статус.

На основе собственных исследований автор статьи подтверждает тезис о зависимости уровня морального сознания ребенка от семейной ситуации, стиля воспитания, образования родителей. Обращается внимание на отсутствие связи между экономическим статусом семьи и нравственностью ее членов.

© Уршуля Груца-Мьонсік

671

Ключевые слова: нравственность, моральное сознание, конфликт, стиль воспитания, родственные связи, экономический статус.

Положення про те, що моральна інтерналізація починається з впливу батьків на дитину і продовжується завдяки їх вихованню, на думку структуралістів-теоретиків, є цілком помилковим. Теоретики визнали навіть те, що ієрархічна природа зв'язку батьки-дитина просто затримує моральний розвиток дітей. В розвитку моральної свідомості це призвело до переважного зосередження на ролі ровесників і таких суспільних інституцій, як школи, та, одночасно з цим, на відносному применшенні ролі родини.

Діти якісно відмінно взаємодіють в суспільстві, що призводить до створення різноманітних систем або ж галузей суспільного знання. Отже, дитяче мислення та дії в суспільному світі характеризуються гетерогенністю і спільним існуванням різних напрямків, мотивацій та суспільних цілей.

Батьки зосереджені на забезпеченні добробуту дітей, охороні їх прав та наданні допомоги в навчанні правильному спілкуванню з іншими. Відповідно до суспільної теорії, всі ці елементи належать до аспектів сфери моралі. Моральність дотримується такої системи принципів, яка регулює суспільні зв'язки та відносини індивідів всередині суспільства і базується на концепціях добра, довіри, справедливості та суспільних прав. В даному дослідженні моральність визначається як розуміння індивідом поведінки інших осіб з їхньої ж точки зору в перспективі [3].

Дослідження моральності

Суспільний підхід до поняття моральності зосереджується на дитячому, активному створенні знань, здобутих на основі різноманітних суспільних експериментів та взаємодій як з батьками, так і з ровесниками. Численні дослідження доводять, що діти молодшого віку зазнають великої фізичної і психологічної кривди, розподілу та порушення прав через їх експерименти з моральними принципами та їх порушенням, поганими вчинками і конфліктами однолітків. Закладають, що саме різноманітні експерименти і призводять до утворення моральних концепцій.

Вивчення дітей як учасників моральних конфліктів, в ролі постраждалих або ж спостерігачів моральної трансгресії, ведуть до створення таких абстрактних понять як чесність і обман, добро і зло. Діти, через зіткнення з кривдою або ж непорядністю, формують в собі розуміння зла, моральних конфліктів та порушення принципів.

Результати численних досліджень доводять висновки Жана Піаже про те, що дитячі конфлікти пов'язані з моральними проблемами щодо володіння чимось, з правом на щось, образою, агресією, психологічною кривдою і неввічливістю, також доведено

те, що такі конфлікти дійсно, перш за все, з'являються у відносинах з ровесниками. Більш того, як довів Донн та інші вчені, котрі працюють з ним в цій сфері, моральні конфлікти та відносини часто з'являються між братами і сестрами, тоді як інші дослідження виявили, що моральні конфлікти є відносно рідкісними між батьками та дітьми.

Моральні конфлікти часто розв'язуються без втручання дорослих, через що деякі дослідники визнають позитивну роль конфліктів між ровесниками в процесі морального розвитку дітей. Дослідження суспільних відносин між дітьми показують, що на моральну трансгресію діти відповідають позиціями втрати або страждання, емоційними реакціями, фізичною відплатою та призупиненням дії поведінки, яка має характер морального чи фізичного нападу. Натомість дорослі сильно зосереджуються на самих конфліктах. Надзвичайно важливими для створення більш зрілих, в моральному плані, концепцій є як емоційний контекст відносин, так і когнітивні ознаки відповіді батьків [1, с. 36-37].

Пізнавальні аспекти взаємовпливів батьків

Виявляється, що ефективний батьківський вплив на моральну свідомість дітей потребує обговорення статусу їх розвитку. На найбільш елементарному рівні батьківське міркування може бути неефективним аж доки діти молодшого віку не розвинули в собі вербальні вміння, які потрібні для повного розуміння дорослих. Дослідження доводять, що протягом другого року життя дитини, батьки замінюють фізичні стратегії на втручання в трансгресії дітей чи на вербальні стратегії. Ці відкриття вказують на той факт, що батьки цілком природно відповідають на зміни, які відбуваються в розвитку дитячого розуміння, але можуть і відображати зростаючі очікування батьків щодо морально та умовно правильної поведінки.

Лише авторитарні батьки окреслюють чіткі межі моральних, умовних і особистих проблем в такий спосіб, аби вони відповідали теоретичним очікуванням. Ці батьки чітко розрізняють моральність та умовність, але й існують також потреби їх дитини для забезпечення особистого контролю над нею. У той же час батьки тлумачать дружбу як багатоаспектну проблему, яка складається, однаковою мірою як з умовних компонентів, так і з особистих (кімната дитини, яка є і особистою територією дитини, і частиною дому), які регулюються лише умовно. Ці відкриття відповідають припущенню Баумрінда про те, що авторитарні батьки частіше «ведуть переговори» зі своїми дітьми. Також ті відкриття вселяють віру в той факт, що батьки мають першість в «переговорах» щодо особистих питань [1, с. 38-39].

Дослідники в сфері суспільної теорії вказують, що міцні переконання пов'язуються із слабкішою моральною інтерналізацією.

Певні форми сильного переконання, такі, як накази, принципи, відхилення батьківського авторитету та певні типи санкцій, можуть виявитися неефективними при захисті дитини від антисуспільної поведінки або ж вони можуть перешкоджати моральному розвитку через недостатню обґрунтованість даної заборони. Це може дати відповідь на питання про те, чому сильне переконання генерує небажану поведінку чи викликає лишень короткотривалу слухняність, але не формує зрілу моральну свідомість. Більш екстремальні форми сильного переконання, які пов'язані з ворожим чи неприйнятним для дитини принципом, можуть викликати в дитини боязнь та загрожувати відчуттю її безпеки, а отже, загальмовувати її моральний розвиток.

Форми спілкування батьків і дітей є одним з найважливіших аспектів дитячих суспільних проблем, які можна використати при створенні моральних знань. З'ясовуючи причини уже засвоєних принципів та відповідаючи на порушення моральних норм, батьки можуть полегшити моральний розвиток дітей за допомогою стимулювання їх рефлексійного мислення щодо своїх дій.

Власні дослідження рівня моральної свідомості

Наведені підсумки досліджень є результатом пілотних дослідів, проведених на основі Багавимірної Етичної Шкали, що складається з 2 частин по 8 запитань у кожній, які стосуються моральних дилем. Задля детальнішої характеристики, отримані результати розподілені на три типи відповідно до рівня моральності респондента: низький, середній та високий. Ці дослідження торкнулися зв'язку моральної свідомості з обраними сімейними корелятами такими як структура сім'ї, стиль виховання в сім'ї, освіта батьків, тип зв'язку з батьками та економічний статус сім'ї.

Перше з наведених досліджень проводилось в групі шкіл Жешова серед 198 учнів віком від 18 до 22 років.

Таблиця 1

Реєстр залежності між рівнем моральної свідомості та структурою родини досліджуваних (N-198)

Рівень моральності	Структура родини									
	Повна		Розлучені батьки		Нерідні мати чи батько		Неповна		Прийомні батьки	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Низький	3	2,0	2	18,0	-	-	1	3,0	-	-
Середній	138	89,0	7	64,0	2	100,0	24	83,0	1	100,0
Високий	14	9,0	2	18,0	-	-	4	14,0	-	-
Разом	155	100,0	11	100,0	2	100,0	29	100,0	1	100,0

Джерело: власні дослідження.

Залежність між способом морального міркування та структурою сімей, в яких виховується молодь, виявилась правильною всупереч великих розбіжностей, які виникли відносно кількості осіб, які виховуються в окремих сім'ях.

Аналізуючи перший рівень слід зазначити, що серед осіб з найнижчим рівнем моральної свідомості переважає молодь з сімей, в яких розлучені батьки, але переважна більшість має середні показники.

Статистичний аналіз вищевказаних положень за умови, що рівень суттєвості рівний $\lambda=0,001$, а похибка $df=8$, отримуємо: $\chi^2_{\text{теорет. (a=0,001, df=8)}}=26,125$. Оскільки $\chi^2_{\text{емп.}}=317,059 > \chi^2_{\text{теорет.}}=26,125$, то величина χ^2 свідчить про правильність сформульованого положення, що також підтверджується і підрахованим коефіцієнтом випадковості $C=0,999$, який означає, що сила визначеного зв'язку майже повна.

Таблиця 2

Реєстр залежності між рівнем моральної свідомості та стилем виховання в родині (N- 198)

Стиль виховання	Рівень моральності						Σ	
	Низький		Середній		Високий			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Авторитарний	-	-	11	100,0	-	-	11,0	100
Демократичний	3	4,0	66	86,0	8	10,0	77,0	100
Ліберальний	2	6,0	29	83,0	4	11,0	35	100
Авторитарний	1	1,0	66	88,0	8	11,0	75	100

Джерело: власні дослідження.

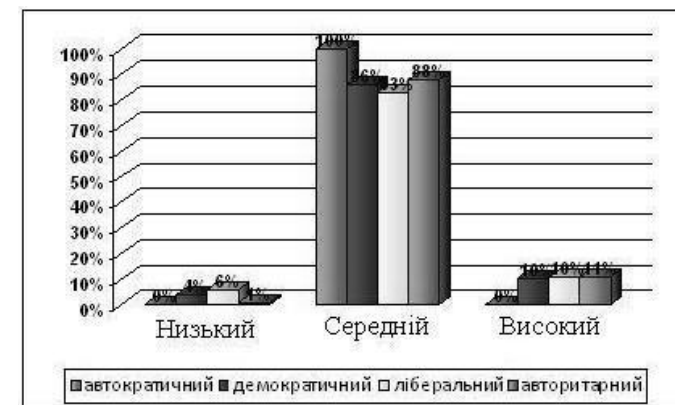

Рис. 1. Рівень моральності відносно стилю виховання

З проведеного вище порівняння випливає, що все ж таки існує залежність між рівнем моральної свідомості та стилем виховання в сім'ї, оскільки серед осіб з найнижчим рівнем моральної свідомості переважають учні, які виховуються в ліберальній сім'ї, а найбільша кількість учнів з високим рівнем моральної свідомості походить з авторитарних та демократичних сімей.

При статистичних обчисленнях за умови, що рівень суттєвості $\lambda=0,05$, а похибка $df=6$, отримуємо: $\chi^2_{\text{теорет.}(a=0,05, df=6)}=12,5922$, а підраховане $\chi^2_{\text{емп.}}=12,7029 > \chi^2_{\text{теорет.}}=12,592$, то припущення є вірним. З метою перевірки сили зв'язку між змінними, обчислено і коефіцієнт випадковості C , який склав $0,556$, що говорить про середню величину сили зв'язку поміж досліджуваними змінними. Підтверджується і наявність зв'язку між стилем виховання, який переважає в сім'ях респондентів, та рівнем їх моральності.

Натомість дослідження польсько-української групи проводилось на 128 учнях українського та польського походження, які навчаються в ліцеях Перемишля та Явожина.

Таблиця 3

Рівень моральної свідомості та структура родини (N – 128)

Структура родини	Рівень моральної свідомості						Σ	
	високий		середній		низький			
	N	%	N	%	N	%	N	%
повна	19	14,8	83	64,8	3	2,3	105	81,9
неповна (без матері)	-	-	2	1,6	-	-	2	1,6
неповна (без батька)	-	-	4	3,2	-	-	4	3,2
розлучені батьки	2	1,6	15	11,7	-	-	17	13,3
разом	21	16,4	104	81,3	3	2,3	128	100,0

Джерело: власні дослідження.

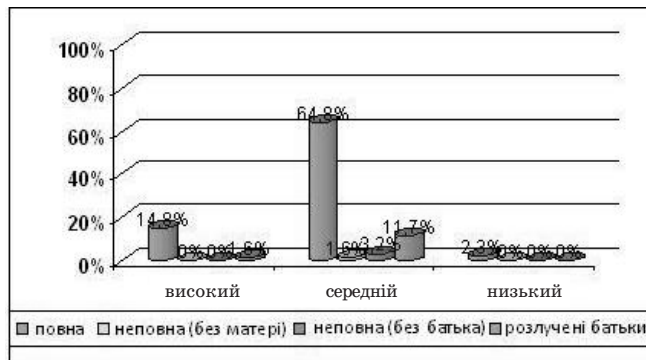

Рис. 2. Рівень моральної свідомості та тип родини

З аналізу отриманих матеріалів дослідження випливає, що у випадку цієї групи досліджуваних найбільше осіб з високим рівнем моралі виховуються в повних сім'ях – $14,8\%$, але в таких типах сімей є й особи з низьким рівнем моральної свідомості – $2,3\%$. Це припущення слід визнати правильним, оскільки присутність вдома батьків деякою мірою створює кращі умови для формування в дітей принципів та норм моральної поведінки, які базуються на прикладі обох батьків. Підтверджує це і проведений статистичний аналіз.

Припускаючи, що рівень істотності $\lambda=0,10$ і статистична похибка $df=6$, отримуємо що: $\chi^2_{\text{теорет.}(a=0,10, df=6)}=10,645$, а $\chi^2_{\text{емп.}}=11,472 > \chi^2_{\text{теорет.}}=10,645$, отже результат підтверджує залежність. В цьому випадку коефіцієнт випадковості дорівнює $0,564$ – це значить, що сила зв'язку між змінними знаходиться на середньому рівні.

Таблиця 4

Рівень моральної свідомості та освіта батьків (N – 128)

Освіта батьків	Рівень моральної свідомості						Σ	
	високий		середній		низький			
	N	%	N	%	N	%	N	%
основна	-	-	5	3,9	-	-	5	3,9
професійна	1	0,8	8	6,3	-	-	9	7,1
середня	2	1,6	51	39,8	3	2,3	56	43,7
вища	19	14,8	39	30,5	-	-	58	45,3
разом	22	17,2	103	80,5	3	2,3	128	100,0
основна	-	-	3	2,3	-	-	3	2,3
професійна	2	1,6	17	13,3	-	-	19	14,9
середня	4	3,1	54	42,2	2	1,6	60	46,9
вища	14	10,9	31	24,2	1	0,8	46	35,9
разом	20	15,6	105	82,0	3	2,3	128	100,0

Джерело: власні дослідження.

Із залежності чітко видно, що найбільша кількість досліджуваних осіб з високим рівнем моральної свідомості, це діти матерів та батьків, які мають вищу освіту – відповідно $14,8\%$ і $10,9\%$. Вища освіта батьків пов'язується з вищою якістю знань та більш широким світоглядом, переноситься на результати, які отримують їх діти при досягненні того чи іншого рівня моральної свідомості.

Статистичні обрахунки також виявили залежність між порівнюваними змінними. При рівні суттєвості, який рівний $\lambda=0,01$, похибка $df=14$, отримуємо: $\chi^2_{\text{теорет.}(a=0,01, df=14)}=29,217$, а $\chi^2_{\text{емп.}}=34,846 > \chi^2_{\text{теорет.}}=29,217$ – це доводить правильність сформульованого припущення. Коефіцієнт випадковості C у цьому випадку

рівний 0,391. Отже, слід прийняти той факт, що існує залежність між освітою батьків та рівнем моральності досліджуваної молоді.

Таблиця 5

Рівень моральної свідомості та тип зв'язку з батьками (N – 128)

Тип зв'язку з батьками	Рівень моральної свідомості						Σ	
	високий		середній		низький			
	N	%	N	%	N	%	N	%
міцний	12	9,4	80	62,5	3	2,3	95	74,2
слабкий	9	7,0	19	14,9	-	-	28	21,9
відсутність зв'язку	-	-	5	3,9	-	-	5	3,9
разом	21	16,4	104	81,3	3	2,3	128	100,0

Джерело: власні дослідження.

Як видно з порівняння, найбільше осіб з високим та середнім рівнем моральності, й особи, які мають тісний зв'язок зі своїми батьками. І через це можна припустити, що зв'язок з батьками впливає на рівень моральності дітей, що підтверджує і статистичний аналіз зібраного матеріалу, в якому закладено рівень суттєвості $\lambda=0,10$, похибку $df=4$: $c^2=c^2_{\text{теорет.}}$ ($\alpha=0,10$, $df=4$)=7,779. Оскільки $c^2_{\text{теорет.}}=7,779 < c^2_{\text{емп.}}=7,851$, то можна зробити висновок про існування залежності між зв'язком з батьками та рівнем моральної свідомості молоді. З метою виявлення сили зв'язку між змінними розраховано коефіцієнт випадковості С, який дорівнює 0,300 – це означає середній рівень зв'язку між досліджуваними змінними, що підтверджує правильність прийнятого припущення.

Таблиця 6

Рівень моральної свідомості та економічний статус (N – 128)

Економічний статус	Рівень моральної свідомості						Σ	
	високий		середній		низький			
	N	%	N	%	N	%	N	%
добрий	7	5,5	29	22,6	-	-	36	28,1
достатньо добрий	8	6,3	52	40,6	3	2,3	63	49,2
середній	6	4,7	21	16,4	-	-	27	21,1
радіше поганий	-	-	1	0,8	-	-	1	0,8
дуже поганий	-	-	1	0,8	-	-	1	0,8
разом	21	16,5	104	81,2	3	2,3	128	100,0

Джерело: власні дослідження.

Порівняння економічного статусу з рівнем моральної свідомості мало на меті з'ясувати чи дійсно гроші впливають на розуміння моральних принципів досліджуваними, бо поширеним є при-

пущення про те, що багаті люди, в більшості випадків, збагатились нечесно, йдучи на компроміс із загальноновизнаними моральними цінностями.

З таблиці слідує, що найбільше осіб з високим рівнем моральності це індивіди, які оцінюють свій майновий статус як достатньо добрий – 6,3%, а 5,5% оцінюють своє матеріальне положення як добре. Тим не менш, усі особи з низьким рівнем моралі також знаходились в групі осіб з досить добрими матеріальними умовами – 2,3%. Статистичний аналіз цього припущення однозначно відкинув залежність рівня моральності від економічного статусу.

Якщо встановити рівень істотності λ на рівні 0,10, а похибку df на рівні 8, то отримуємо, що $\chi^2=\chi^2_{\text{теорет.}}$ ($\alpha=0,10$, $df=8$)=13,362. А оскільки $\chi^2_{\text{теорет.}}=13,362 > \chi^2_{\text{емп.}}=4,852$, то це значить, що таке припущення є хибним, тобто не існує залежності між рівнем моральної свідомості та економічним статусом досліджуваної молоді. Коефіцієнт випадковості С в цьому випадку рівний 0,223.

Підсумовуючи, дозволю собі стверджувати, що певною перешкодою в отриманні достовірних результатів була різна величина досліджуваних груп, але тим не менш, частина моїх припущень підтвердилась.

Дослідження польсько-шотландської групи проводилось на 60 студентах з Данді та Кракова.

Таблиця 7

Родина походження та рівень моральної свідомості (N – 60)

Структура родини	Рівень моральної свідомості			
	низький	середній	високий	разом
Повна	4	19	10	33
Один з батьків нерідний	1	1	1	3
Приймозна	1	0	0	1
Розлучені батьки	10	6	0	16
Неповна	1	5	1	7
разом	17	31	12	60

Джерело: власні дослідження.

Серед досліджуваних осіб з низьким рівнем моральної свідомості, найбільша кількість студентів належить до сімей з розлученими батьками – 10 осіб (62,5%), з них 4 поляки і 6 шотландців. Низький рівень моральності мають: один представник неповної сім'ї (польський студент); сім'ї з нерідним батьком чи матір'ю та прийомної родини (шотландські студенти). В тій сукупності є й особи, які виховуються в повних сім'ях – їх 4, тобто 12% (всі шотландці). Ми бачимо, що значна більшість досліджуваних походить з повних

сімей – їх 19 (57,5%): 12 студентів з Польщі і 7 з Шотландії. Тут таки знаходиться група, яка складається з шести осіб, котрі походять з сімей з розлученими батьками (по 3 студенти від обох національностей), та група з п'яти осіб з неповних сімей (серед них 1 поляк). Один шотландський студент з середнім рівнем моральної свідомості походить з сім'ї, в якій один з батьків нерідний. В групі студентів з високим рівнем моральності не було жодної особи з сімей, де батьки розлучені, але натомість було по одному представнику з неповної сім'ї та сім'ї, в якій один з батьків нерідний. Вісьмох поляків і двох шотландців, які походять з повних сімей, характеризує високий рівень моральності, що складає дещо спірну більшість досліджуваних зі згадуваним рівнем моральної свідомості. Отже, дослідження показали, що жодна особа, яка походить з сімей, в яких батьки розлучені, не вирізняється високим рівнем моральної свідомості, більше того, значна їх кількість характеризується низьким рівнем моральності, що може вказувати на той факт, що життєвий досвід та приклад батьків негативно вплинули на розвиток моральності досліджуваної молоді з розлучених сімей. Більшість осіб з високим та середнім рівнем моральної свідомості належать до повних сімей та можуть слугувати підтвердженням того, що виховання та передача цінностей обома батьками є найкращим для виховання особи з міцною ієрархією цінностей, сприйнятливостю до людських потреб, почуттям чесності і доброти, які є рисами характеру вартими найвищого визнання.

Для статистичної похибки $df=8$ і рівня істотності $\alpha=0,05$ теоретична величина $\chi^2_{\text{теорет.}}=12,592$, а емпірична величина $\chi^2_{\text{емп.}}=20,540$. Оскільки $\chi^2_{\text{емп.}}=20,540 > \chi^2_{\text{теорет.}}=12,592$, то слід визнати, що досліджувана залежність діє. Коефіцієнт випадковості $C=0,505$ – це означає, що існує посередній зв'язок між змінними.

Таблиця 8

Зв'язок з батьками та рівень моральної свідомості (N – 60)

Зв'язок з батьками	Рівень моральної свідомості			Разом
	низький	середній	високий	
Міцний	4	22	5	31
Помірний	5	7	7	19
Слабкий	7	2	0	9
Відсутність зв'язку	1	0	0	1
Разом	17	31	12	60

Джерело: власні дослідження.

Виявляється, що відсутність зв'язку або слабкі емоційні зв'язки з батьками досить чітко пов'язуються з низьким рівнем моральної

свідомості досліджуваних. Серед них є 7 осіб з такими зв'язками з батьками та низьким рівнем моральності. Середній рівень моральності, за слабких зв'язків з батьками, має меншість цих осіб, і жодна не досягає високого рівня моральної свідомості. Найбільша кількість осіб (22), за наявності міцних зв'язків з батьками, презентує середній рівень моральної свідомості, 5 осіб – високий, а 4 – низький рівень. Досліджувані, які мають помірні зв'язки з батьками, в однаковій кількості (по 7 чоловік) належать, відповідно, до груп з середнім та високим рівнем моральності, але й в групі з низьким рівнем моральної свідомості було 5 осіб, в яких зв'язки з батьками були помірними. Отже, можна говорити про те, що чим міцніші емоційні зв'язки молоді людини з матір'ю та батьком, тим більша можливість досягнення вищого рівня моральності, і навпаки, чим слабші зв'язки, тим частіше серед досліджуваних зустрічаються особи з низьким рівнем моральної свідомості.

Отже, для $df=6$ і рівня суттєвості $\alpha=0,05$ теоретична величина $\chi^2_{\text{теорет.}}=15,507$. Величина $\chi^2=19,570$. Оскільки $\chi^2_{\text{емп.}}=19,570 > \chi^2_{\text{теорет.}}=15,507$, то досліджувана залежність має місце. Величина коефіцієнта випадковості C складає 0,495 – що говорить про середню силу досліджуваного зв'язку.

Таблиця 9

Економічний статус та рівень моральності (N – 60)

Економічний статус родини	Рівень моральності			Разом
	низький	середній	високий	
Нижче середнього	1	3	1	5
Середній	15	23	9	47
Вище середнього	1	5	2	8
Разом	17	31	12	60

Джерело: власні дослідження.

На рівень моральної свідомості не впливає заможність родини чи матеріальні нестатки. В усіх групах (з високим, середнім та низьким рівнем моральності) переважають студенти з родин з середнім рівнем достатку. Група досліджуваних з низьким рівнем моральної свідомості складає 15 осіб, тобто 32%, з середнім рівнем – 23 особи (49%), а з високим – 9 осіб (19%). Однаковою мірою і особи з родин з високим матеріальним положенням, і родин з матеріальним положенням нижче середнього, найчастіше мають середній рівень моральності. Звідси випливає, що на формування моральних цінностей та моральний розвиток людини матеріальний статус сім'ї, в якій виховується дитина, яка потім стає молодою людиною, істотно не впливає.

Для $df=4$ і рівня суттєвості $\alpha=0,05$ теоретична величина $\chi^2_{\text{теорет.}}=9,488$, а $\chi^2_{\text{емп.}}=1,51$. Оскільки $\chi^2_{\text{теорет.}}=9,488 > \chi^2_{\text{емп.}}=1,51$, то слід визнати, що досліджувана залежність не діє.

Презентовані вище дослідження підтвердили тезу про залежність рівня моральної свідомості від ситуації в родині досліджуваних. Відзначається високий рівень співвідношення з структурою родини, стилем виховання, родинними зв'язками та освітою батьків, але рівень моральної свідомості досліджуваних не залежить від економічного статусу родини.

Як пише Станіслав Кавуля, родина вимагає від своїх членів діяти відповідно певного зразка, який вважається в ній належним, а це значить, що сім'я завжди репрезентує певну моральну систему, до якої дитина залучається з самого дитинства. Цю систему дитина пізнає через вияв поваги до моральних норм та принципів, які прийняті в родині, починаючи з формування належного ставлення до матері, батька, братів та сестер. Кожна родина створює певний тип моральності, що особливо добре видно на прикладі так званих «патологічних родин», який певною мірою репрезентує загально-суспільну моральність, вона є ніби «фільтром», через який до дитини надходять моральні норми, які є обов'язковими за межами родини, тобто в житті суспільства. Інша справа, що так «відфільтрована» загальносуспільна мораль є часом деформованою. В цьому також полягає своєрідність родини як групи та середовища життя [2, с. 334].

Список використаних джерел

1. Gruca-Miąsik U., Rola rodziny w rozwoju i wychowaniu moralnym dzieci i młodzieży // Pod red. U. Gruca- Miąsik, Dziecko i rodzina. Społeczne powinności opieki i wychowania. – Rzeszów: Wyd. Uniwersytet Rzeszowski, 2007.
2. Kawula S., Brągiel J., Janke A. W., Pedagogika rodziny. – Toruń, 1997. – S. 334.
3. Turiel E., Moral development. – New York, 1998.

On a basis of own research the author of the article confirms the thesis about the dependence of level of child's moral consciousness on family situation, style of upbringing, parents' education. The author pays attention to the lack of connection between the economic status of family and morality of its members.

Key words: morality, moral consciousness, conflict, style of upbringing, family relationships, economic status.

Отримано: 17.03.2010

Теоретичні аспекти проблеми психологічної готовності майбутнього учителя до педагогічної діяльності

У статті визначено сутність поняття “психологічна готовність до діяльності” та специфіка психологічної готовності до педагогічної діяльності на основі теоретичного аналізу підходів до означеної проблеми.

Ключові слова: психологічна готовність, педагогічна діяльність, психологічна готовність до педагогічної діяльності, психолого-педагогічні знання, професійні вміння.

В статті определена сущность понятия “психологическая готовность к деятельности” и специфика психологической готовности к педагогической деятельности на основе теоретического анализа подходов к данной проблеме.

Ключевые слова: психологическая готовность, педагогическая деятельность, психологическая готовность к педагогической деятельности, психолого-педагогические знания, профессиональные умения.

Постановка проблеми

Для успішного проектування системи підготовки майбутнього учителя необхідно чітко визначитися з його професійно важливими рисами та структурними компонентами педагогічної діяльності.

Необхідність узагальнення результатів досліджень з означеної проблеми зумовлена новими підходами до формування особистості педагога, який відповідав би сучасному соціальному замовленню.

Відповідно в контексті високих вимог до сучасної школи актуальною стає проблема психологічної готовності майбутнього учителя до педагогічної діяльності. Готовність студентів до педагогічної діяльності була предметом вивчення багатьох авторів (М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибовича, Н.В.Кузьміна, Ю.Н.Кулюткіна, К.К. Платонов). Майже всі вони одноставні у висновку, що готовність до педагогічної діяльності є складним, багатокомпонентним системним особистісним утворенням. Ці компоненти в своїй сукупності зумовлюють успішне виконання конкретної роботи.

Як показав аналіз літератури, проблема психологічної готовності до педагогічної діяльності досліджується різними авторами в різних аспектах, однак єдиного визначення психологічної готовності у психологічній літературі не дано.